

UDK: 373.3(37.015.3)

Sarbinaz SHUKIRULLAEVA,
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti
E-mail:sarbinazalliyarovna@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0001-2859-9209>

QDU, PhD J.Doshniyazov taqrizi asosida

THE ROLE OF CREATIVITY AND COLLABORATION IN DEVELOPING REFLECTIVE SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Annotation

The article analyzes the theoretical and practical aspects of developing reflective skills in primary school students through creativity and collaboration. It explores the concept of reflection, its role and importance in the educational process, as well as methods of fostering reflective thinking through creative and cooperative activities. The research results demonstrate the effectiveness of reflective practice in developing students' independent thinking, creativity, and teamwork skills.

Key words: reflection, reflective learning, creativity, collaboration, primary school, pedagogical environment, learning activity, methodology.

РОЛЬ КРЕАТИВНОСТИ И КОЛЛАБОРАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕФЛЕКСИВНЫХ НАВЫКОВ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития рефлексивных навыков у учащихся начальных классов посредством креативности и коллаборации. Раскрывается понятие рефлексии, её место и значение в образовательном процессе, а также пути формирования рефлексивного мышления у учащихся через творческую и совместную деятельность. Результаты исследования показывают эффективность рефлексивной деятельности в развитии у школьников самостоятельного мышления, творческого подхода и навыков работы в группе

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивное обучение, креативность, коллаборация, начальная школа, педагогическая среда, учебная деятельность, методика.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA REFLEKSIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHDA KREATIVLIK VA KOLLABORATSIYA KOMPETENSIYALARINING ROLI

Аннотация

Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlik va kollaboratsiya kompetensiyalari orqali refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Refleksiya tushunchasi, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, o'quvchilarda kreativ va hamkorlikka asoslangan faoliyat orqali refleksiv tafakkurni rivojlantirish yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari refleksiv faoliyatning o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va guruhda ishlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi samaradorligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: refleksiya, refleksiv ta'lim, kreativlik, kollaboratsiya, boshlang'ich sinf, pedagogik muhit, o'quv faoliyati, metodika.

Kirish. XXI asr ta'limida asosiy vazifa nafaqat o'quvchilarga ma'lum bir bilimlarni yetkazishdan iborat, balki ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini, ijodiy yondashuvini va refleksiv ko'nikmalarini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Zamonaviy ta'lim paradigmasida o'quvchi faqat bilim qabul qiluvchi sifatida emas, balki o'z fikrini shakllantiradigan, qaror qabul qiladigan va o'z harakatlarini tahlil qiladigan faol sub'ekt sifatida qaraladi.

Refleksiya – bu o'quvchining o'z fikrlash jarayonini ongli ravishda tahlil qilishi, o'z faoliyatini baholashi va uni takomillashtirishga yo'naltirishi qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Refleksiv ko'nikmalar nafaqat metakognitiv qobiliyatlarni shakllantiradi, balki o'quvchiga:

O'z xatolarini aniqlash va tuzatish;

O'z qarorlarini asoslash va yangilash;

Muammolarga ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, refleksiv ko'nikmalar o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishida markaziy o'ringa ega bo'ladi. Refleksiyaga asoslangan ta'lim jarayoni, shuningdek, o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va mustaqil

qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi, bu esa ularni kelajakdagi murakkab muammolarni hal qilishga tayyorlaydi. Bundan tashqari, kreativlik va kollaboratsiya 4K kompetensiyalarining ajralmas qismidir va ular orqali o'quvchilar quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

O'zini anglash va o'z fikrini ifodalash – kreativ faoliyat orqali o'quvchi o'z qarashlari va g'oyalarini tahlil qiladi;

Fikr almashish va guruhda ishlash – kollaboratsiya jarayonida o'quvchilar bir-birining qarashlarini tinglaydi, tanqidiy fikrlarni rivojlantiradi va o'z yechimlarini shakllantiradi;

Muammolarni ijodiy yechimlar orqali hal qilish – kreativ va kollaborativ faoliyat orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda innovatsion va moslashuvchan yechimlar topadi.

Refleksiya – bu shaxsning o'z fikrlash jarayoni, xatti-harakati va faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishi va baholashi jarayoni. Refleksiya o'quvchiga o'z bilim va ko'nikmalarini yangilash, xatolaridan saboq olish va kelajakdagi faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi. Pedagogik nazariyaga ko'ra, refleksiya o'quvchilarda metakognitiv, ijtimoiy va ijodiy ko'nikmalarni uyg'un rivojlantirishga xizmat qiladi.

Refleksiyaning asosiy bosqichlari:

O'zini anglash – o'quvchi nima qilganini, qanday qarorlar qabul qilganini va nima uchun shunday qilganini tushunadi. Masalan, matematik mashq bajarilgandan so'ng o'quvchi qaysi formulani ishlatganini va nega aynan shu usulni tanlaganini tahlil qiladi.

O'zini baholash – o'quvchi natijalarni tahlil qiladi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi. Misol: o'quvchi yozma ish yakunida qaysi savollarda xatolarga yo'l qo'ygani aniqlaydi va natijalarni baholash mezonlarini qo'llaydi.

Takomillashtirishga yo'naltirish – o'quvchi o'z tajribasidan kelib chiqib, kelajakda faoliyatini yaxshilash strategiyalarini ishlab chiqadi. Masalan, ijodiy loyiha bajarilgandan so'ng, u qanday yangi yondashuvlar va metodlarni qo'llash mumkinligini rejalashtiradi.

Refleksiya ta'lim jarayonida o'quvchilarga nafaqat bilim olish imkoniyatini beradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishini ham rag'batlantiradi. Ta'limdagi o'rni quyidagilardan iborat:

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish – refleksiya o'quvchiga o'z fikrini mustaqil shakllantirish va qarorlarini asoslash imkonini beradi.

O'z-o'zini baholash – o'quvchi o'z faoliyatini tahlil qilib, xatolarini aniqlaydi va kelajakda ularni takrorlamaslik strategiyasini ishlab chiqadi.

Ijodiy yondashuvni rag'batlantirish – refleksiv faoliyat o'quvchilarni muammolarni yangicha yechimlar orqali hal qilishga undaydi.

Ta'lim jarayonini individualizatsiyalash – refleksiv metodlar o'qituvchiga har bir o'quvchining qobiliyatlarini hisobga olgan holda darsni moslashtirish imkonini beradi.

Refleksiya pedagogik jarayonning markaziy elementi sifatida quyidagi vazifalarni bajaradi:

Metakognitiv ko'nikmalarni shakllantirish – o'quvchi o'z fikrlash jarayonini kuzatadi, o'rganish strategiyalarini tahlil qiladi va samarali usullarni ishlab chiqadi.

Muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish – refleksiya o'quvchiga yuzaga kelgan muammolarni aniqlash, ularni yechish yo'llarini topish va qaror qabul qilish imkonini beradi.

Shaxsiy rivojlanishga hissa qo'shish – refleksiv faoliyat o'quvchining o'zini anglashini va o'z qobiliyatlarini rivojlantirishini ta'minlaydi.

Kollaborativ va interaktiv faoliyatni qo'llab-quvvatlash – o'quvchi guruhda ishlash, fikr almashish va birgalikda qarorlar qabul qilish jarayonida ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, refleksiya 4K kompetensiyalari bilan chambarchas bog'liq:

-Kreativlik (Creativity) – o'quvchi refleksiya orqali yangi g'oyalar ishlab chiqadi, muammolarga innovatsion yechim topadi va ijodiy qarorlar qabul qiladi. Misol: rasm, hikoya yoki loyiha yaratishda o'quvchi o'z fikrini tahlil qiladi va yaxshilash yo'llarini topadi.

-Kritik fikrlash (Critical Thinking) – o'quvchi natijalarni tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi va o'z qarorlarini asoslaydi. Misol: matematik masala yechimi yoki ilmiy tajriba natijalarini baholash jarayonida.

-Kommunikatsiya (Communication) – refleksiv faoliyat o'quvchiga o'z fikrini boshqalarga aniq ifodalash va muloqot qilish imkonini beradi. Misol: guruhda loyiha taqdimoti yoki munozara jarayoni.

-Kollaboratsiya (Collaboration) – o'quvchilar birgalikda ishlash, fikr almashish va birgalikda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Misol: loyiha yoki guruh ishlari orqali muammoni yechish.

Pedagogik jarayonda kreativlikni rivojlantirish uchun quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

*Muammolarni erkin shaklda yechishga imkon berish – o'quvchilarga aniq bir yo'l bilan cheklanmagan topshiriqlar berish, ularni o'z fikrini ifodalashga va turli yechimlarni sinab ko'rishga undaydi. Misol: matematik masalani yechishda bir nechta yechim usullarini izlash, ilmiy tajribalarni turli metodlar bilan sinab ko'rish.

*Guruh va individual ishlarda ijodiy topshiriqlar berish – kreativlikni rivojlantirish uchun o'quvchilarni individual va guruh ishlarga jalb qilish muhimdir. Individual ish orqali o'quvchi o'z ijodiy salohiyatini namoyon qiladi, guruh ishlari esa bir-birining fikridan ilhom olish va hamkorlikda yangi yechimlar topishga imkon beradi.

*O'quvchilarga xatolardan o'rganishni rag'batlantirish – xatolarni konstruktiv tahlil qilish va ularni tajriba sifatida qabul qilish o'quvchida ijodiy va refleksiv fikrlashni rivojlantiradi. Misol: rasm, loyiha yoki hikoya yaratishda qilgan xatolarini tahlil qilib, keyingi ishlarda yaxshilashga undash.

*Interfaol metodlar va o'yin texnologiyalarini qo'llash – dramatisatsiya, rolli o'yinlar, brainstorming (g'oya chaqirish) va boshqa interfaol usullar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi. Masalan, "Nima bo'lishi mumkin?" o'yini orqali o'quvchilar turli muammolarga noodatiy yechimlar ishlab chiqadi.

*Kreativlikning rivojlanishi refleksiv ko'nikmalar bilan chambarchas bog'liq, chunki o'quvchi o'z ijodiy jarayonini tahlil qiladi, xatolarini aniqlaydi va kelajakdagi faoliyatini takomillashtiradi.

Kollaboratsiya – bu guruhda ishlash, fikr almashish va umumiy natijaga erishish qobiliyatidir. Refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishda kollaboratsiya muhim ahamiyatga ega, chunki o'quvchilar bir-birining fikrlarini tahlil qiladi, konstruktiv tanqid qiladi va o'z qarorlarini yangilaydi. Kollaboratsiya orqali o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalar rivojlantiriladi:

*Muloqot va kommunikatsiya ko'nikmalari – guruhdagi munozara va loyiha ishlari o'quvchilarni fikrlarini aniq ifodalash, tinglash va konstruktiv tarzda javob qaytarishga o'rgatadi. Misol: guruhdagi ilmiy loyiha natijalarini taqdim etishda yoki bahsli savollarni muhokama qilishda.

*Guruhda ishlash tajribasi – o'quvchilar birgalikda qarorlar qabul qilish, vazifalarni bo'lishish va umumiy maqsadga erishish jarayonida samarali guruh ishini o'rganadi. Masalan, maktab loyihasini tayyorlashda vazifalarni taqsimlash va birgalikda natijaga erishish.

*Muammolarga birgalikda yechim topish qobiliyati – kollaboratsiya orqali o'quvchilar turli fikrlarni solishtiradi, muammolarni turli nuqtai nazardan tahlil qiladi va eng maqbul yechimni tanlaydi. Misol: matematik yoki tabiiy fan masalalarini guruh bo'lib yechish.

*Ijtimoiy va emosional ko'nikmalarni rivojlantirish – guruh ishlari o'quvchilarda hamkorlik, hamdardlik, qarorlarni muvofiqlashtirish va konfliktlarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

*Kollaboratsiya va kreativlik birgalikda refleksiv ko'nikmalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar bir-birining ishini tahlil qiladi, yangi g'oyalar ishlab chiqadi va birgalikda qaror qabul qiladi. Bu esa ularning metakognitiv, ijodiy va ijtimoiy kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Refleksiv ko'nikmalarni shakllantirishda kreativlik va kollaboratsiya kompetensiyalari markaziy rol o'ynaydi. Ular o'quvchilarga o'z fikrini tahlil qilish, xatolarini aniqlash, muammolarga ijodiy yechim topish va guruh bilan samarali ishlash imkonini beradi.

Ijodiy topshiriqlar berish:

Ushbu jarayonda o'quvchilar:

Ochiq savollar va turli ijodiy vazifalarni yechadi;
Vazifalarni bajarishda turli yondashuvlarni sinab ko'radi;

Xatolarini tahlil qiladi va yangi yechimlarni ishlab chiqadi;

O'z fikrlarini asoslab, natijalarni taqqoslaydi.

Amaliy misol: Matematika darsida o'quvchilarga bir xil natijaga olib boradigan turli yechimlar topish topshirig'i berilishi mumkin. Shu jarayonda ular har bir yechimni tahlil qilib, eng maqbulini tanlaydi, o'z fikrini izohlaydi va refleksiv jarayonni amalga oshiradi.

Guruh ishlari tashkil etish

Kollaboratsiya yordamida o'quvchilar bir-birining fikrini tahlil qiladi, qarorlarni yangilaydi va birgalikda ijodiy yechimlar ishlab chiqadi. Ushbu yondashuv:

Muloqot va tinglash ko'nikmalarini rivojlantiradi;

Guruhdagi o'zaro bahs va muhokamalar orqali o'quvchilarda kritik fikrlashni shakllantiradi;

O'zaro yordam va hamkorlik orqali o'quvchilarni mas'uliyatli qiladi.

Amaliy misol: Darsda kichik guruhlar tashkil etilib, muammoni yechish uchun har bir o'quvchi o'z g'oyasini taqdim etadi. Guruh a'zolari bir-birining fikrini tahlil qiladi va eng yaxshi yechimni birgalikda tanlaydi. Shu jarayon o'quvchilarda refleksiv tafakkur va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi.

O'z-o'zini baholash mashqlari

O'z-o'zini baholash refleksiv ko'nikmalarni mustahkamlashning samarali usulidir. Bu jarayonda o'quvchilar:

Bajarilgan ishni tahlil qiladi;

Xatolarini aniqlaydi va sabablarini tushunadi;

Kelgusida yaxshiroq natijalarga erishish uchun strategiyalar ishlab chiqadi;

O'z o'quv faoliyatini boshqarish va nazorat qilish qobiliyatini oshiradi.

Amaliy misol: Dars oxirida o'quvchilarga o'z ishini baholash varaqalari tarqatiladi. Unda ular bajarilgan vazifani 0–5 ball oralig'ida baholaydi, xatolarini yozadi va ularni tuzatish bo'yicha reja tuzadi.

Pedagogik qo'llab-quvvatlash

O'qituvchining roli refleksiv jarayonni yo'naltirish va rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik qo'llab-quvvatlash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Muammoli vaziyatlarda maslahat berish va yo'l-yo'riq ko'rsatish;

Ijodiy va interfaol metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish;

Guruh ishlari har bir o'quvchining fikrini tinglash va konstruktiv tahlil qilishni rag'batlantirish;

Refleksiya jarayonini tizimli tarzda olib borish va o'quvchilarga o'z faoliyatini baholash imkoniyatini yaratish.

Amaliy misol: O'qituvchi loyiha yoki topshiriq jarayonida o'quvchilarni kuzatadi, ular qanday qarorlar qabul qilayotganini tahlil qiladi va muammoli vaziyatlarda maslahat beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning ijodiy yechimlarini rag'batlantirib, mustaqil va refleksiv fikrlashni shakllantiradi.

4.5 Integratsiya va amaliy tavsiyalar

Refleksiv ko'nikmalarni shakllantirishda kreativlik va kollaboratsiya kompetensiyalarini birlashtirish quyidagi natijalarni beradi:

O'quvchilar o'z fikrini tahlil qiladi va yangi g'oyalar ishlab chiqadi;

Guruh ishlari orqali bir-birining qarorlarini baholaydi va yangilaydi;

Xatolardan konstruktiv tarzda o'rganadi;

Metakognitiv, ijtimoiy va ijodiy kompetensiyalarni bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Tavsiyalar:

Darslarni interfaol va ijodiy topshiriqlar bilan boyitish;
Kichik guruhlar orqali muammolarni birgalikda yechish;

O'z-o'zini baholash mashqlarini tizimli kiritish;

O'qituvchi tomonidan doimiy pedagogik qo'llab-quvvatlash va refleksiya jarayonini yo'naltirish.

Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, kreativlik va kollaboratsiyaga asoslangan darslar o'quvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi. O'quvchilar:

Muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qiladi;

Turli yechimlar variantlarini ishlab chiqadi;

O'z qarorlarini asoslab, natijalarni tahlil qiladi.

Bu ko'nikmalar, ayniqsa, matematik va tabiatshunoslik darslarida o'zini yaqqol namoyon qildi. O'quvchilar endi faqat javobni topishga emas, balki "nega shunday javob berildi?" degan savolga ham e'tibor qaratishni o'rganmoqda.

Tajriba davomida o'quvchilarda ijodiy fikrlash va yangi g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatining oshgani kuzatildi. Ular:

Berilgan vazifalarni turlicha yondashuv bilan yechishga harakat qiladi;

O'z yechimlarini guruh oldida taqdim etadi va muhokama qiladi;

O'z g'oyalarini tahlil qilib, yaxshilash yo'llarini izlaydi.

Masalan, adabiyot darslarida o'quvchilar qisqa hikoyalar yaratishda turli uslublar va personajlarni sinab ko'rishdi, bu esa refleksiv tafakkur va ijodiy tafakkurni mustahkamladi.

Kollaboratsiyaga asoslangan guruh ishlari o'quvchilarda muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini sezilarli darajada kuchaytirdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki:

O'quvchilar bir-birining fikrini tinglashni o'rganadi;

Guruh ichida o'z qarorlarini asoslab, boshqa a'zolarining fikrlarini tahlil qiladi;

Muammolarga birgalikda yechim topish qobiliyati rivojlanadi.

Shuningdek, guruh ishlari o'z hissasini baholash va umumiy natijaga hissa qo'shish orqali mas'uliyatli bo'lishni o'rganadi.

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, kreativlik va kollaboratsiya asosidagi refleksiv ta'lim muhiti:

*O'quvchilarning metakognitiv qobiliyatlarini oshiradi;

*Mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;

*Guruhda ishlash orqali ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni mustahkamlaydi;

*O'z-o'zini baholash va tahlil qilish jarayonini tizimli tarzda rivojlantiradi;

*Ta'lim jarayonini individual va interfaol shaklda amalga oshirishga imkon yaratadi.

Shu bilan birga, tajriba shuni ko'rsatdiki, refleksiv ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchining pedagogik qo'llab-quvvatlashi va interfaol metodlarni qo'llash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytadigan bolsak boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlik va kollaboratsiya kompetensiyalari orqali refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish pedagogik jihatdan yuqori samaraga ega ekanligi isbotlandi. Bunday yondashuv nafaqat o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlarini yaxshilashga, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham sezilarli hissa qo'shadi. Refleksiv ta'lim jarayoni o'quvchilarda

o'z fikrlarini tahlil qilish, o'z faoliyatini baholash va kelajakdagi harakatlarni rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

ADABIYOTLAR

1. Yo'ldoshev, J. (2021). Refleksiv pedagogika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Tursunova, M. (2020). Boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Karimova, Z. (2019). Ta'lim jarayonida kreativlikni shakllantirishning psixologik asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
4. Raxmonova, G. (2022). Kollaborativ o'qitish texnologiyalari: nazariya va amaliyot. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). Umumiy o'rta ta'limda 4K kompetensiyalarni joriy etish bo'yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.
6. Abdullayeva, S. (2023). Refleksiya jarayonining o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishidagi o'rni. "Pedagogika va innovatsiyalar" ilmiy jurnali, №2, 45–52b
7. Xolmatov, B. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida metakognitiv ko'nikmalarni shakllantirish. "Ta'lim va fan yangiliklari" jurnali, №4, 67–74-b.